

Universitatea de Vest din Timișoara
Școala Doctorală de Științe Umaniste
Domeniul Filologie

OMUL DE ȘTIINȚĂ MONSTRUOS: IDENTITĂȚI (D)MORALE ȘI
EXPERIMENTALE ALE SECOLULUI NOUĂSPREZECE

Profesor Coordonator,

Prof. Univ. Dr. Mircea Mihăieș

Doctorand,

Áda Erika

Timișoara

2017

Cuprins

Introducere.....	4
Capitolul I: Teorie și Context.....	12
1.1. Ipoteză.....	12
1.2. Metodologie.....	14
1.3. Teorie și Terminologie.....	16
1.4. Literatură de Specialitate.....	19
1.5. Știința și Omul de Știință în Secolul Nouăsprezece	25
1.6. Mitul lui Frankenstein în Literatura Fin de Siècle.....	44
Capitolul II: Subiecți ai Experimentării: Sub Controlul Oamenilor de Știință (Nebuni).....	55
2.2. Vivisecționiștii: Dr. Moreau și Dr. Benjulia.....	55
2.3. Moreau: De la Vivisecționist la Zeu.....	75
2.4. Automatonul Mecanic vs. Automatonul Conștient	82
Capitolul III: Experimentarea pe Sine și Omul de Știință ca Anti-Erou.....	93
3.2. Experimentarea pe Sine: Durere sau Plăcere?.....	93
3.3. Doppelgängerii: Dublul Malefic, Dependențe Malefice.....	113
Capitolul IV: Rezultate ale Experimentării: Monștri, Hibrizi și Metamorfoză.....	127
4.2. Bagheta Magică a Metamorfozei.....	127
4.3. Monștri Metamorfozați.....	138
4.4. Monștri și Demonicul.....	150
4.5. Monștri Darwinieni sau Metamorfoză Reversibilă.....	164
4.6. Laboratorul ca Pântec al Creației.....	182
Concluzii.....	199
Bibliografie.....	208

Rezumat

Cuvinte cheie: fin de siècle, metamorfoză, monstru, știință, om de știință, scientific romance.

Lucrarea de față se concentrează asupra eticii experimentării științifice și asupra moralității omului de știință în literatura fin de siècle britanică. Întrebarea la care această cercetare dorește să răspundă este următoarea: de ce experimentele științifice din literatura fin de siècle britanică sunt reprezentate ca experimente eșuate? Argumentul acestei lucrări susține că experimentele științifice din literatura fin de siècle britanică sunt reprezentate ca eșuate datorită folosirii științei cu scopuri mai puțin etice de către omul de știință.

Această cercetare analizează strict literatura fin de siècle, cum ar fi operele lui H. G. Wells: *The Island of Dr. Moreau*, *The Invisible Man*, *The Time Machine*, nuvela lui R. L. Stevenson: *Strange Case of Dr. Jekyll and Mr. Hyde*, sau romanul lui Wilkie Collins *Heart and Science*. O temă comună a acestor opere este omul de știință experimentând într-un mod excentric într-un laborator improvizat, apoi, faptul că rezultatele experimentelor științifice sunt reprezentate ca eșuate sau negative, deoarece, în primul rând, ele rezultă în monștri sau hibrizi, ca de exemplu: oameni-animal, oameni invisibili, călători în timp, sau un dublu malefic; iar în al doilea rând, deoarece aceste creaturi se întorc împotriva omului de știință, ca în final, acesta să sfârșească omorât de către propriul său experiment.

Studiul de față se poate dovedi esențial, mai întâi, literaturii fin de siècle. Academicienii interesați de literatura fin de siècle ar putea considera acest studiu important datorită legăturii pe care acesta o are cu teoria degenerării prin discutia sa despre etică și moralitate privind experimentarea științifică asupra corpului uman în literatura fin de siècle. Mai mult decât atât, acest studiu poate aduce o mare contribuție cercetării literaturii science fiction. Consider că este important, atât pentru academicienii interesați de literatura science fiction, cât și pentru cititori, să înțeleagă modul în care imaginea omului de știință era percepută și reprezentată la începutul acestui gen literar, iar apoi, să înțeleagă temerile și ezitățile ce au stat la baza promovării experimentării științifice și să conștientizeze rolul imens pe care etica l-a jucat legat de modul în care societatea fin de siècle a înțeles și a abordat noile descoperiri științifice.

În altă ordine de idei, lucrarea de față se poate dovedi folositoare pentru noua ramură a literaturii science fiction: literatura post-human. Deoarece acest tip de literatură are de-a face cu

personaje care depășesc existența umană prin corpuri modificate de către știință, ca în cazul roboților sau a cyborgilor, studiul nostru poate sta la baza unuei cercetări în acest domeniu fiindcă discută modificarea corpului uman de către știință la începuturile literaturii science fiction. Hibrizii lui Wells sau Stevenson, ca de exemplu, oamenii-animal, oamenii invizibili, călătorii în timp, sau dublul malefic, cu toții transcend umanitatea fiind îmbunătățiți cu ajutorul experimentării științifice. Din acest punct de vedere, personajele din operele fin de siècle analizate în această lucrare pot fi considerate, într-un fel, “posthuman.” Întrebări de tipul: este permisă modificarea sau îmbunătățirea corpului uman cu ajutorul tehnologiei? au devenit un subiect destul de discutat în secolul douazeci și unu, acest lucru putând fi remarcat și în modul în care acesta ne este prezentat de către media, ca de exemplu în filme ca *X-Men*, *Ex Machina*, *Ghost in the Shell* etc. în care găsim diverse reprezentări ale corpului organic modificat sau îmbunătățit cu ajutorul unor mijloace aparținând unei tehnologii avansate. Cercetarea noastră poate fi un punct de plecare pentru cei ce doresc să investigheze mai adânc etica din spatele literaturii post-human deoarece discută moralitatea primelor experimentări științifice asupra corpului uman în literatura fin de siècle prin faptul că aruncă o privire asupra cercetătorului științific de secol nouăsprezece: scopurile și dorințele sale ce duc la rezultatele unei experimentări lipsite de etică.

În prima parte a capitolului întâi, **Teorie și Context**, mă concentrez asupra teoriei folosite în această cercetare. Mai întâi prezint întrebarea principală a acestei lucrări: de ce sunt experimentele științifice reprezentate ca eșuate în literatura fin de siècle? Apoi clarific ipoteza, și anume: experimentele științifice în literatura fin de siècle sunt reprezentate ca eșuate datorită folosirii științei cu scopuri mai puțin etice de către omul de știință. Definesc scopul acestei lucrări, cel de a demonstra că ipoteza este corectă și încerc să clarific terminologia din jurul acesteia, termeni precum “știință,” “om de știință” și “experiment.” Toate acestea sunt urmate de prezentarea metodologiei, ca de exemplu, metoda tematică, metoda instorică, studiul de caz, metoda comparativă sau cea interpretativă. Apoi urmează partea teoretică: teoria darwinistă, teoria degenerării, teoria freudiană etc. Aceasta este urmată de prezentarea literaturii de specialitate unde discut principalele influențe asupra lucrării de față, studii importante precum: Martin Willis’ *Mesmerists, Monsters, and Machines: Science Fiction. The Cultures of Science in the Nineteenth Century* or Chris Baldick’s *In Frankenstein’s Shadow: Myth, Monstrosity and Nineteenth-century Writing*. Totodată, mă concentrez și asupra unor anumite aspecte ce nu sunt

acoperite de aceste studii ce ar putea avea legătură cu cercetarea de față sau cu literatura fin de siècle. Apoi, este prezentată cea mai importantă contribuție adusă de această cercetare literaturii fin de siècle prin abordarea ei specifică și posibila influență asupra altor direcții de cercetare.

În cea de a doua parte a acestui capitol încerc să poziționez omul de știință în contextul secolului nouăsprezece. Această parte aruncă o privire asupra evoluției științei în secolul nouăsprezece începând cu invenția motorului pe abur și analizează mondul în care revoluția industrială a contribuit la dezvoltarea științei și a favorizat apariția profesiei de “om de știință.” Apoi mă uit la apariția anumitor organizații, precum The British Association for the Advancement of Science (BAAS) și cum acestea au afectat imaginea omului de știință de secol nouăsprezece. De asemenea, prezint disputa dintre literatură și știință ca făcând parte din curriculum academic și argumentele aduse pentru acestea de către Mathew Arnold, de partea literaturii și T. H. Huxley, de partea științei. În a treia parte a acestui capitol discut cum câteva dintre operele fin de siècle, precum *The Time Machine*, *The Island of Doctor Moreau*, *The Invisible Man* și *Time Machine* de Wells sau *Strange Case of Doctor Jekyll and Mr. Hyde* de Stevenson, au o structură similară cu cea a lui *Frankenstein* de Mary Shelley. Structura lui *Frankenstein*, cea în care omul de știință construiește un monstru iar apoi monstrul se întoarce împotriva acestuia și evadează, este prezentă și în operele menționate mai sus, iar eu încerc să analizez cum această structură influențează evoluția morală a personajului principal, omul de știință.

În cel de al doilea capitol, intitulat **Subiecți ai Experimentării: Sub Controlul Oamenilor de Știință**, analizez modul în care experimentarea științifică este folosită de către omul de știință asupra altor oameni sau animale și încerc să clarific dacă experimentarea științifică asupra altora influențează evoluția morală a omului de știință. În prima parte a acestui capitol încerc să definesc conceptul de “celălalt” în relație cu sinele. De exemplu, arunc o privire asupra stadiului oglinzii de Lacan în care copilul se definește pe sine folosindu-se de propria “imago” sau “imagine” în oglindă, fapt ce duce la descoperirea de sine prin descoperirea celuilalt și încerc să vad cum acest lucru funcționează în cazul omului de știință și în relaționarea sa față de subiecții experimentelor sale. Totodată, mă folosesc de conceptul de stăpân și sclav al lui Hegel pentru a defini relația dintre sine și celălalt, dintre omul de știință și subiectul experimentului său. Arunc o privire și asupra conceptului de “celălalt” al lui Edward Said și cum acesta este folosit în cazul omului de știință și subiecții experimentelor sale, în special în *The*

Island of Doctor Moreau de H. G. Wells. Analizez și distincția făcută de Rosemary Jackson între “eu” și “non-eu” în literatura fantasy: romanele ce se concentrează, în general, asupra eului, tind să fie bazate pe conștient, iar cele ce se concentrează asupra non-eului, tind să se bazeze pe subconștient, ceea ce implică dorințe reprimare reprezentate de sadism, incest, necrofilie, crimă, erotism etc. Analizez modul în care cea de a doua categorie se aplică conceptului omului de știință și motivelor din spatele experimentelor sale. Pentru a determina dacă moralitatea omului de știință este afectată în timpul experimentelor asupra altora, am încercat să definesc conceptul de moralitate din punct de vedere al experimentării științifice în secolul nouăsprezece. Pentru aceasta am analizat furtul de cadavre, disecția anatomică în universități și vivisecția.

În cea de a doua parte a acestui capitol arunc o privire asupra vivisecției și asupra modului în care aceasta a fost abordată în secolul nouăsprezece. Discut, de asemenea, și implicările etice ale acesteia și prezint atât apărătorii cât și opozanții vivisecției. În cazul susținătorilor, analizez teoriile lui Claude Bernard și James Paget care consideră vivisecția ca fiind fundamentală pentru evoluția științifică în cazul medicinei, iar pentru cei împotriva, analizez teoria lui France Power Cobbe care consideră că vivisecția nu este întotdeauna folosită cu scopul de a salva vieți umane și că atitudinea celor implicați în actul vivisecției este uneori cea de bucurie și satisfacție, ceea ce rezultă într-un caracter lipsit de etică. În următoarea parte a acestui capitol analizez două opere ce au ca temă principală vivisecția. Încerc să clarific dacă vivisecția ca experiment științific influențează într-un mod negativ sau nu moralitatea omului de știință. Prima operă discutată este *The Island of Doctor Moreau* de H. G. Wells. Din analiză aflăm că Moreau nu este afectat de durerea pe care o provoacă animalelor asupra cărora aplică vivisecția, în timp ce scopul experimentării sale pare a fi “știința de dragul științei.” Munca sa nu produce roade și este una iresponsabilă, ceea ce duce, în final, la o atitudine de disatisfacție din partea sa. Așadar, moralitatea lui Moreau pare a fi afectată în mod negativ de experimentul științific. A doua operă discutată este *Heart and Science* de Wilkie Collins. Din analiză aflăm că doctorul Benjulia, asemenea lui Moreau, este lipsit de empatie când vine vorba de animalele asupra cărora aplică vivisecția. Scopul omului de știință este o curiozitate proprie, aparent doar de dragul cunoașterii, împreună cu un sentiment de competitivitate față de colegii săi cercetători, ceea ce demonstrează că, până la finalul romanului, caracterul său este afectat de experimentarea științifică. În următoarea parte, analizez conceptul de zeu în *The Island of Doctor Moreau* de Wells. Încep analiza cu mitul creației în *Frankenstein* de Shelley și cu rolul de om de știință în postura de zeu

și creator. Apoi arunc o privire asupra rolului de Prometheus modern și analogia dintre un dumnezeu creștin folosită de Wells în *The Island of Doctor Moreau*. Câteva elemente importante ar fi rolul lui Moreau de creator, autoritatea sa în fața oamenilor-animal și omagiul adus creatorului de către ființele create. Totodată, analizez modul în care Moreau eșuează ca zeu creator când experimentele sale se întorc împotriva sa. Aceasta demonstrează, din nou, că moralitatea omului de știință este afectată într-un mod negativ de către folosirea științei. În următoarea parte a acestui capitol analizez conceptul de “automaton conștient” în literatura fin de siècle. Încep analiza cu *The Sand Man* de Hoffmann pentru a vedea care sunt diferențele dintre un automaton mecanic și unul conștient pe care îl întâlnim în literatura fin de siècle, precum în *The Island of Doctor Moreau* de Wells și *The Invisible Man*, sau *Strange Case of Dr. Jekyll and Mr. Hyde* de Stevenson, concentrându-mă, în final, doar asupra *The Island of Doctor Moreau*, de unde reiese că oamenii-animal ai lui Moreau pot fi considerați ca făcând parte din categoria automatului conștient deoarece scopul existenței lor este acela de a imita corpul uman și deoarece sunt tratați ca niște obiecte de către omul de știință.

În al treilea capitol, intitulat **Experimentarea pe Sine și Omul de Știință ca Anti-Erou**, analizez conceptul de experiment științific sub forma experimentării pe sine. Scopul acestui capitol este acela de a discuta rezultatele experimentării pe sine, să răspundă la întrebarea de ce alege omul de știință această formă de experimentare și dacă folosind această formă de experimentare, omul de știință devine un erou sau un anti-erou. În prima parte a acestui capitol definesc conceptul experimentării de sine. Apoi prezint câțiva oameni de știință importanți din secolele optsprezece și nouăsprezece, precum Humphry Davy, James Sadler și Isaac Newton, care au folosit experimentarea pe sine și care intră în categoria omului de știință “bun.” După profilul lor, îl construiesc pe cel al omului de știință “rău.” Urmează analiza unor opere fin de siècle pentru a determina dacă omul de știință, în cazul lor, poate fi considerat un erou sau un anti-erou. Acest lucru este determinat în funcție de scopul experimentului, de riscul implicat, de satisfacția provenită în urma experienței și de transparența acestuia. Operele analizate sunt *The Invisible Man*, *The Time Machine* de Wells și *Strange Case of Dr. Jekyll and Mr. Hyde* de Stevenson. Rezultatele analizei ne arată că oamenii de știință în aceste romane pot fi considerați anti-eroi datorită faptului că nu reușesc să îndeplinească standardele unui om de știință moral. În cea de a doua parte a acestui capitol arunc o privire asupra modului în care doppelgänger-ul poate să afecteze procesul experimentării pe sine în *Strange Case of Dr. Jekyll and Mr. Hyde* de

Stevenson. În acest caz, analizez modul în care experimentul eșuează datorită faptului că omul de știință devine dependent de experimentul său și astfel experimentul devine unul negativ pentru societate. Analiza ne arată că datorită faptului că omul de știință dorește să creeze un dublu malefic cu ajutorul științei, el se transformă într-un anti-erou.

În cel de al patrulea capitol, **Rezultate ale Experimentării: Monștri, Hibrizi și Metamorfoză**, analizez rolul jucat de metamorfoză în evoluția experimentelor științifice în literatura fin de siècle și încerc să răspund la întrebarea de ce rezultatele acestor experimente sunt monștri. Mai întâi, definesc conceptul de metamorfoză și îl poziționez în contextual secolului nouăsprezece în relație cu revoluția industrială și teoria evoluționistă a lui Darwin. Apoi arunc o privire asupra modului în care metamorfoza este reprezentată în literatură începând cu *Metamorphoses* de Ovid și scoțând în evidență elemente, precum, metamorfoză reversibilă sau ireversibilă. Urmează aplicarea acestor elemente în operele *The Island of Doctor Moreau*, *The Time Machine*, *The Invisible Man* de Wells și *Strange Case of Dr Jekyll Mr Hyde* de Stevenson. Rezultatele analizei ne arată că procesul metamorfozei, chiar dacă se dovedește a fi unul indispensabil pentru oamenii de știință din aceste opere, pare a fi unul ce se întoarce împotriva lor. Reversibilitatea sau ireversibilitatea metamorfozei pare a fi irelevantă pentru rezultatul final al experimentelor care se dovedesc a fi unele eșuate ce duc la consecințe negative pentru omul de știință. Așadar, metamorfoza este folosită drept pedeapsă în aceste opere datorită modului lipsit de etica al omului de știință de a folosi experimentarea științifică.

În următoarea parte arunc o privire asupra rezultatelor metamorfozei și încerc să găesc motivul pentru care acestea sunt monștri în literatura fin de siècle. Încep prin a defini conceptul de “monstru” din punct de vedere fizic și să vad cum era acest concept perceput de societatea secolului nouăsprezece. Apoi, analizez modul în care monștrii și hibrizii sunt reprezentați în literatura fin de siècle, în opere precum *The Island of Doctor Moreau* și *The Invisible Man* de Wells și *Case of Dr. Jekyll and Mr. Hyde* de Stevenson. Monstrozitatea în aceste opere derivă ca o consecință a metamorfozei, nu doar ca pedeapsă, ci și pentru a ascunde adevărata identitate a celui care a trecut prin acest proces. Analizez, apoi, conexiunea dintre monstru și demonic. Rezultatele experimentării științifice nu sunt doar monștri, ci ele sunt percepute de societate ca fiind negative deoarece aceste creaturi sunt atât înspăimântătoare cât și stranii. Pentru a defini ce este binele și ce este răul, fac o comparație între romanele fin de siècle și *Paradise Lost* de Milton. După aceasta, mă concentrez asupra metamorfozei ca proces transformativ reversibil și

discut influența teoriei evoluționiste a lui Darwin asupra operelor în discuție. Analiza se concentrează asupra operelor *The Time Machine* și *The Island of Dr. Moreau* de Wells.

În ultima parte a acestui capitol discut despre rolului laboratorului în actul experimentării și cum acesta influențează procesul metamorfozei și moralitatea omului de știință. Operele analizate sunt *Heart and Science* de Collins, *Strange Case of Dr. Jekyll and Mr. Hyde* de Stevenson, *The Island of Dr. Moreau*, *The Invisible Man*, și *The Time Machine* de Wells. Încep prin a arunca o privire asupra evoluției laboratorului în istorie, concentrându-mă, în special, asupra perioadei secolului nouăsprezece, unde întâlnim o tranziție de la laboratorul personal la cel instituțional și de la cercetarea individuală la cea colectivă. Din analiza romanelor reies câteva caracteristici importante ale laboratoarelor din aceste opere: sunt ascunse, sunt un loc al durerii, sunt un loc unde are loc procesul de metamorfoză și sunt locul unde, în general, omul de știință își pierde viața. Toate acestea demonstrează că laboratorul este un spațiu unde se practică folosirea științei cu scopuri imorale.

Concluziile acestei cercetări sunt, așadar, următoarele: în primul rând, omul de știință folosește experimentarea asupra altora într-un mod iresponsabil și împins de o curiozitate personală sau de dorința de a se juca de-a dumnezeu. Datorită atitudinii sale, care poate fi considerată imorală, experimentul științific se întoarce împotriva sa, iar omul de știință își pierde viața. În al doilea rând, experimentarea pe sine în operele discutate nu este realizată de către omul de știință din dorința de a ajuta societatea, ci datorită faptului că experimentul, fiind unul lipsit de etică, trebuie să fie ascuns și din acest motiv, omul de știință preferă să își folosească propriul corp pentru experimentare. Rezultatele experimentării pe sine sunt, din nou, negative, deoarece omul de știință se folosește în mod negativ de știință și din dorința de a poseda mai multă putere. În al treilea rând, rezultatele experimentării științifice sunt monștri și hibridi fiindcă ei au rolul unui avertisment pentru omul de știință și pentru cei ce folosesc știința cu scopuri imorale. Ei sunt folosiți ca o pedeapsă pentru omul de știință fiindcă motivația din spatele experimentelor este una egoistă. Faptul că monștrii se întorc împotriva omului de știință iar acesta sfârșește mort, vine, din nou, ca o avertizare pentru societatea secolului nouăsprezece privind modul în care este abordată experimentarea științifică.

În concluzie, omul de știință “nebun” provine dintr-un secol de glorie științifică, dar cu toate acestea, este reprezentat într-o lumină proastă în literatura din acea perioadă. Aceasta se datorează faptului că oamenii de știință din opere precum *Heart and Science* de Wilkie Collins,

The Island of Dr. Moreau, The Invisible Man și The Time Machine de H. G. Wells și *Strange Case of Dr. Jekyll and Mr. Hyde* de R. L. Stevenson, folosesc știința cu scopuri imorale, pentru beneficii proprii sau dintr-o curiozitate personală, dar ei nu oferă rezultatele cunoșterii lor umanității. Din acest motiv, sfârșitul acestor opere este unul tragic, fiindcă el trebuie perceput ca un avertizment: știință poate oferi umanității o putere imensă, ca de exemplu, puterea de a crea creaturi cu puteri supraomenești ca oameni-animal, călători în timp, oameni invizibili, oameni ce își pot schimba forma, dubluri; dar în același timp, dacă știința este folosită cu scopuri mai puțin etice, aceasta se poate întoarce împotriva celui ce o folosește și în loc să fie privit ca un erou, acesta riscă să devină un anti-erou.